

Zpráva o opravách zámku v Horšovském Týně od jeho prohlášení za národní kulturní památku

MILOŠ SOLAŘ

Klíčová slova: Horšovský Týn — zámek — střechy — fasády — omítky — sgrafita — opravy a restaurování

Zámek v Horšovském Týně (obr. 1) byl prohlášen národní kulturní památkou nařízením vlády č. 262 ze dne 16. srpna 1995. Cílem tohoto příspěvku je podat základní zprávu o stavební obnově areálu po tomto datu; nejde tedy o vyčerpávající přehled všech aktivit. Stavební obnova představuje pouze část péče o zachování a prezentaci areálu zámku. Jde o zpřístupněný objekt, jehož návštěvníkům jsou aktuálně k dispozici čtyři zpoplatněné prohlídkové okruhy a volně přístupná zámecká zahrada s parkem. Po domluvě si lze objednat také prohlídku starobylého kostela Všech

Svatých v nedalekém Horšově. Tuto základní nabídku doplňuje možnost pronájmu vybraných zámeckých interiérů na svatby a pořádání různých kulturních a společenských akcí. Návštěvníkový provoz nicméně není předmětem tohoto příspěvku a je zmiňován pouze pro dokreslení informace o údržbě a stavebních úpravách.

Areál národní kulturní památky zahrnuje vlastní zámek (původně středověký hrad pražských biskupů), zahradu a park o rozloze přibližně 40 ha, sýpku a míčovnu. Zámek se skládá ze čtyř nepravidelných křídel kolem čtvercového

Obr. 1. Horšovský Týn (okr. Domažlice), zámek. Celkový pohled na obnovenou východní fasádu z náměstí. (Foto M. Solař, 2010)

Obr. 2. Horšovský Týn, zámek. Tzv. Vdovský dům nebo také Muzeum (podle posledního využití) v zámeckém parku. Budova renesančního původu je již řadu let bez využití a chátrá. Využití brání špatný stavební stav a absence přípojek inženýrských sítí. (Foto M. Solař, 2004)

nádvoří, k nimž se ze západu přimyká druhé nádvoří se samostatně stojící budovou purkrabství a takzvanou Vejrovnou. V parku, ohrazeném kamennou zdí, stojí několik staveb. Nejvýznamnějšími jsou takzvaný Vdovský dům (obr. 2), glorieta a centrální stavba, o níž se předpokládá, že nahradila zaniklou loretánskou kapli. S výjimkou sýpky a míčovny spravuje celý areál Národní památkový ústav. Kromě toho se správa zámku stará ještě o kostel v Horšově a areál kostela sv. Anny u Horšovského Týna, které oba spadají rovněž pod Národní památkový ústav, ale nejsou součástí areálu národní kulturní památky. Sýpka a míčovna patří Městu Horšovský Týn.

Historické městské jádro v Horšovském Týně je památkovou rezervací. Významných památek je tu značný počet. Pro míčovnu ani pro sýpku nemá město zatím využití. V roce 1998 navrhlo míčovnu přestavět na byty a sýpku využít pro kulturní a společenské účely, což by znamenalo likvidaci vnitřních dřevěných konstrukcí. Ministerstvo kultury, které v té době bylo zde příslušným výkonným orgánem státní památkové péče, oba záměry zamítlo.¹ Město následně sýpku i míčovnu bezúplatně nabídlo Národnímu památkovému ústavu k převzetí do státního vlastnictví. Pro formální potíže se schvalováním převodu se záležitost vlekla do roku 2006, kdy městskému zastupitelstvu došla trpělivost a nabídku bezúplatného převodu stáhlo zpět. Je třeba konstatovat, že město k péči o oba uvedené objekty přistupuje odpovědně. Opuštěnou míčovnu, ve které bezdomovci v roce 2006 založili požár, nechalo zajistit proti vstupu nepovolaných osob. V roce 2007 objednalo projekt výměny střešní krytiny, opravy krovu a statického zajištění, který zpracoval Ing. Z. Wolf. V roce 2008 byly podezděny základy míčovny a bylo staticky zajištěno její potrhání jihozápadní nároží. V roce 2010 začala s pomocí krajské dotace oprava krovu a střechy. U sýpky město lokálně vyspravilo vadnou střešní krytinu. V roce 2010 objednalo projekt celkové obnovy exteriéru včetně opravy krovu a provedení nové střešní krytiny, který zpracovala Ing. H. Semonská. Na jeho realizaci město

Obr. 3. Horšovský Týn, zámek. Lusthaus – průhled interiéru horního podlaží. Interiéry zatím zůstaly ve stavu po statickém zajištění. Na dokončení obnovy nejsou finanční prostředky. V Lusthausu se na rozdíl od ostatních částí zámku dochoval soubor původních historických dveří. (Foto M. Solař, 2003)

zatím neúspěšně shání finanční prostředky. Je naděje, že míčovna i sýpka budou postupně zajištěny tak, aby dále nechátraly. Problém s absencí využití však trvá a zatím není o přijatelném využití ani představa.

V souvislosti s prohlášením zámeckého areálu za národní kulturní památku přešel památkový dohled v roce 1995 do odborné gesce tehdejšího Státního ústavu památkové péče v Praze. Příslušným referentem se stal Bc. K. Ksandr, od kterého agendu na podzim 1998 převzal autor tohoto příspěvku. Ze strany státního ústavu a následně ústředního pracoviště Národního památkového ústavu byl zájem spolupracovat při odborném vedení obnovy s plzeňským pracovištěm Národního památkového ústavu. Spolupráce nebyla systematická, ale ze specialistů územního odborného pracoviště v Plzni je třeba zde jmenovat Mgr. L. Drncovou, T. Karla a Mgr. K. Fouda, kteří se účastnili mnoha jednání, zpracovávali záměry obnovy a podíleli se na formulaci odborného názoru. Kastelánem je po celé uváděné období J. Rosendorfský. Veškerou projektovou přípravu obnovy budov ve správě Národního památkového ústavu zpracovávali

¹ Rozhodnutí MK ČR čj. 7285/98 ze dne 7. 10. 1998 k záměru využití sýpky pro kulturní a společenské účely; rozhodnutí MK ČR čj. 8560/98 ze dne 8. 10. 1998 k záměru využití míčovny pro bydlení podle studie vestavby bytů.

Obr. 4. Horšovský Týn, zámek. Pohled do prvního nádvoří z jihovýchodní věže. Vlevo vidíme obnovenou střechu jižního křídla. Ve středu je západní křídlo, do jehož krovu byl v osmdesátých letech 20. století vložen nedilatovaný ocelový nosník, který vytlačoval oba střešní štíty směrem ven a musel být rozřezán. Vpravo nad ochozem je Lusthaus (západní část) s obnovenou střechou. (Foto M. Solař, 2010)

v předmětné době Ing. arch. V. Adamovský (architektonickou část) a Ing. J. Rineš (stavební část). Výjimkou jsou projekty kanalizace a vodovodních přípojek, které navrhoval J. Řehák.² Archeologický výzkum při výkopových pracích vedla v devadesátých letech Mgr. L. Krušínová, později Mgr. L. Foster a Mgr. E. Kamenická. Několikrát proběhla na místě archeologická komise. Soustavněji byla otázka archeologických výzkumů a středověké podoby hradu konzultována s prof. PhDr. T. Durdíkem, DrSc. Poznání dějin celého areálu je však stále ještě spíše zlomkovité, neboť zájem badatelů se poutal především ke středověké etapě hradu. O parku, stavbách v parku a mladších úpravách zámku nevíme o mnoho více, než lze zjistit zběžnou obhlídkou. Nedostatečně zdokumentována ale zůstala i obnova a rekonstrukce gotické kaple Nejsvětější Trojice v jihozápadní věži ze sedmdesátých a osmdesátých let 20. století, při které byla razantně změněna předchozí dochovaná podoba památky. Při hledání příčin statických poruch uvedené kaple musel Ing. J. Vinař v roce 1998 zjišťovat dotazy u pamětníků, co se tehdy vlastně fyzicky dělalo, protože doklady o tom neměl k dispozici. Prohlášení za národní kulturní památku nepřineslo v tomto směru žádný uspokojivý posun. V roce 2002 zpracoval Ing. J. Anderle dílčí stavebně-historický

průzkum jihovýchodního parkánu. V roce 2004 zpracovali Ing. J. Bláha a Ing. T. Kyncl průzkum krovů nad východním a jižním křídlem. Příznačné je, že zpracování tohoto průzkumu si vynutil výkonný orgán na návrh ústředního pracoviště stanovením příslušné podmínky v závazném stanovisku. Průzkum měl pokračovat zpracováním jednoho krovu z unikátně dochovaného souboru historických krovů ročně, k tomu však nedošlo.

Již z výčtu je zřejmé, že zámek v Horšovském Týně není „jednou“ stavbou v parku, ale celkem, tvořeným mnoha objekty různého charakteru. Dominantním problémem péče je nedostatek finančních prostředků, a to nejen na obnovu, ale i na přípravu, stavebně-historické průzkumy a běžnou údržbu. Opravy jsou zpravidla podmíněny získáním dotace. Většina toho, co se udělalo, byla hrazena z *Programu záchrany architektonického dědictví*. S jistým

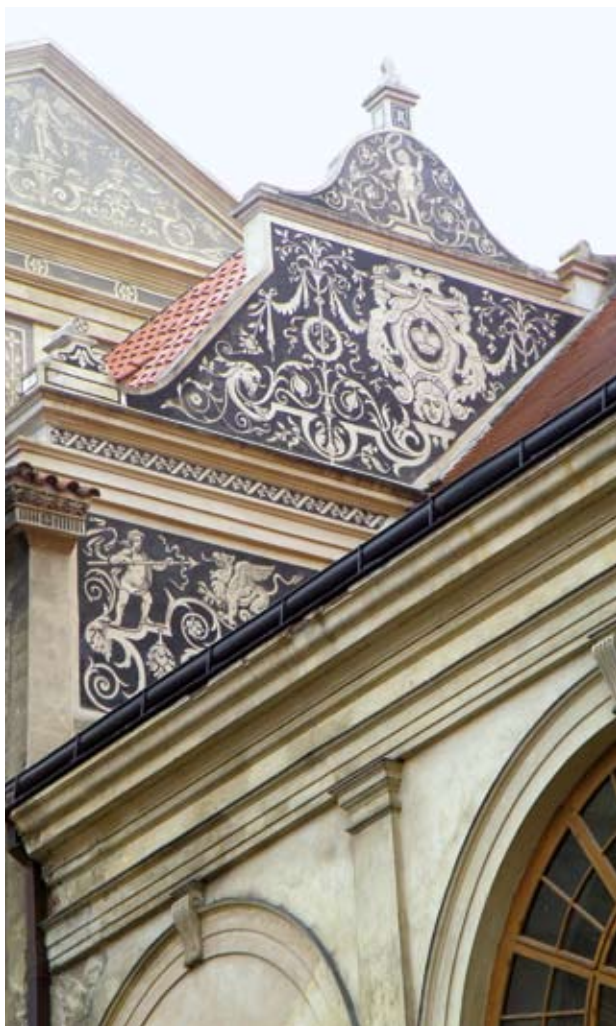
² Projekt rekonstrukce kanalizační přípojky, SPELEO – Řehák, červen 2001; Projekt odvodnění prvního nádvoří (části podél jižního křídla), odvodnění druhého nádvoří s purkrabstvím, sanace archeologických sond a statické zajištění zdiva v sondě 1 a sondě 2, SPELEO – Řehák, březen 2002; Projekt přípojek v severním parkánu a parku 2007.

Obr. 5. Horšovský Týn, zámek. Kaple Nejsvětější Trojice, část severní stěny s gotickou arkaturou. V roce 1998 musela být konstrukce zajištěna výdřevou. Současně s odstraňováním příčin havárie byla rekonstruována kanalizace a obnoven odvodňovací systém, byly podezděny základy jihozápadní věže a obnoven krov a střecha jižního křídla. Na obnovu interiéru kaple zatím nedošlo. (Foto M. Solař, 2008)

Obr. 6. Horšovský Týn, zámek. Kaple Nejsvětější Trojice, detail prasklého gotického sloupku. (Foto M. Solař, 2003)

Obr. 7. Horšovský Týn, zámek. Západní štít krčku u jihovýchodní nárožní věže. Zkouška rekonstrukce sgrafitové výzdoby. Rekonstrukci provedl akad. mal. J. Šindelář v roce 2003. (Foto M. Solař, 2009)

zjednodušením můžeme konstatovat, že obnova areálu probíhá v režimu jedna větší akce (či její etapa) ročně s tím, že se v podstatě vždy jedná o odvrácení akutního havarijního stavu. To v důsledku znamená, že řešení jiných problémů se průběžně odkládá. Chátrání zvyšuje náklady na budoucí obnovu. Z hlediska památkové péče je ovšem vážným problémem i to, že některé ztráty jsou nevratné, což je u národní kulturní památky zvláště citelné. Názorným příkladem mohou být ztráty fragmentů renesančních sgrafit na chátrajících fasádách. Památková péče je stavěna nejen před otázku, jaký přístup k obnově nejlépe odpovídá současnému stavu poznání, ale také před rozhodnutí, čemu dát přednost s vědomím, že některé hodnotné prvky možná zaniknou dříve, než na jejich zajištění dojde řada. Související skutečností pak je, že na výsledku se nutně projevuje redukce předprojektové a projektové přípravy na minimum nezbytné k získání dotace, nedostatek prostředků na provedení oprav ve věcně efektivních cílech, nedostatek prostředků na dokončení započatých akcí a konečně také časové omezení čerpání poskytnutých dotací, nutící investora k práci za nepříznivých klimatických podmínek v závěru roku.

Chronický nedostatek financí, nemožňující řešit cokoliv jiného než havárie, se týká také návštěvníckého zájmu. Chybějí vyhovující záchody pro veřejnost. Dlouho bránila jejich zřízení vadná kanalizace a absence vhodného místa; dnes je však kanalizace již v pořádku. V roce 2008 se zrušila zámecká restaurace s tím, že uvolněný

Obr. 8. Horšovský Týn, zámek. V roce 2001 se na několika místech zřítla ohradní zeď parku při silnici směrem na Stříbro. Podstatnou součástí prací potřebných k obnově bylo snížení druhotně navýšeného terénu. Tuto skutečnost dobře ilustruje pohled ze zahrady v průběhu obnovy. (Foto M. Solař, 2005)

Obr. 9. Horšovský Týn, zámek. Ohradní zeď parku při silnici směrem na Stříbro po obnově. (Foto M. Solař, 2011)

prostor se využije právě pro nové návštěvnické záchody, ale zatím není ani projekt. Podobně je to s bezbariérovým přístupem, který by návštěvníkům s pohybovým omezením umožnil nejen prohlídku, ale i účast na společenských akcích v Erbovním sále. Zvažoval se přístup přes park obnovením zaniklého můstku. Tato varianta je však pro správu zámku i invalidy natolik nepraktická, že se na ni rezignovalo. Pro vložení výtahu do dispozice není vhodné místo. Zdá se, že by přijatelným řešením mohla být přístavba výtahu ze strany nádvoří do ústupku mezi východním křídlem a ochozem takzvaného Lusthausu. Tato možnost se však zatím ani nezačala ověřovat.

Přes právě naznačené nepříznivé podmínky se toho v uplynulých patnácti letech udělalo poměrně hodně.

Při prohlášení areálu zámku v Horšovském Týně za národní kulturní památku byla v běhu obnova Erbovního sálu a přílehlých salonků. Dokončit se jí podařilo v roce 2000. V jejím rámci bylo u Erbovního sálu vybudováno sociální zázemí, které umožňuje využívat tento sál pro kulturní a společenské akce. První obnovou zahájenou v režimu národní kulturní památky se stalo částečné

Obr. 10. Horšovský Týn, zámek. Zahradní pavilon (tzv. loretánská kaple), stav po opravě střechy. V roce 2004 strhli zloději ze střechy plech. Střechu se podařilo téhož roku opravit. (Foto M. Solař, 2004)

statické zajištění budovy purkrabství a úprava jeho prvního a druhého patra pro expozici. Díky velkorysosti Města Horšovský Týn byly do obnoveného purkrabství nejprve zapůjčeny a poté darovány sbírky městského muzea, takže si návštěvníci mohou interiér i expozici od roku 1998 prohlédnout v jedné z prohlídkových tras. Budova purkrabství však není ve stabilizovaném stavu. Z fasád opadávají zbytky starých omítek včetně renesančních. Střecha je dožilá, krov potřebuje opravu, s krovem souvisí restaurování posledního patra s nástrojnými a nástěnnými malbami. Přes provedené dílčí statické zabezpečení jsou v průčelí trhliny. Jejich příčinou zřejmě bylo podmáčení základů ze strany zbořiště po zaniklém objektu v sousedství při hradbě. Příčiny se podařilo odstranit zastřešením tohoto místa v roce 2010, nicméně potřeba sanace trhlín trvá.

V roce 1998 se podle návrhu Ing. arch. V. Adamovského zřídila nová venkovní dřevěná schodiště z nádvoří do kanceláře a na ochoz Lusthausu. Provedení však v detailech návrh nerespektuje, takže konstrukce působí těžkopádně.

Severní křídlo zámku je z velké části tvořeno takzvaným Lusthausem. Unikátní je jeho horní podlaží, jehož podélné obvodové stěny leží na dubových konzolách položených na koruně středověké hradební zdi. Havarijní stav této konstrukce si vynutil statické zajištění, opravu střech a krovů. V roce 1997 byl zpracován projekt statického zajištění. V roce 1999 opravy začaly. Došlo na vložení

Obr. 11. Horšovský Týn, zámek. Střechy východního křídla před obnovou. (Foto M. Solař, 2003)

Obr. 12. Horšovský Týn, zámek. Střechy východního křídla po obnově. (Foto M. Solař, 2011)

Obr. 13. Horšovský Týn, zámek. Střechy východního křídla po obnově. Střechu dělají detaily. Velká pozornost se při obnově věnovala mimo jiné komínům. (Foto M. Solař, 2009)

táhel, sanaci konstrukce krakorcovitě vyloženého patra, opravu krovu a položení nové střešní krytiny. Na žádost plzeňského pracoviště byla navržená prejzová krytina nahrazena pálenými taškami bobrovkami. Důvodem žádosti byla snazší údržba. Z hlediska památkové péče je bobrovka na zámku v Horšovském Týně historickou krytinou, doloženou nejméně od 19. století.³ Prejzy na dochovaných střechách pocházejí až z obnovy v sedmdesátých a osmdesátých letech 20. století. Alternativně byla

požadována drážková vlnovka Antico. Po zvážení státní ústav náhražkovou krytinu odmítl a v souladu s metodikou *Péče o střechy historických budov* trval na původním (historickém) typu krytiny.⁴ Tomuto požadavku nicméně pálená bobrovka vyhovuje. Náhrada prejzů bobrovkami se následně aplikovala i při obnově dalších střech s výjimkou jihovýchodního nároží, které je pohledově natolik exponované, že zájem na zachování malebné plastičnosti prejzové krytiny převážil. Stavební zajištění Lusthausu bylo dokončeno v roce 2000. Kdysi malované renesanční interiéry horního podlaží nejsou obnoveny. Mimo restaurování vnitřní výzdoby chybí podlahy, elektroinstalace, oprava oken a dveří. Na obnovu interiéru zpracoval v roce 2001 Ing. arch. V. Adamovský projekt, který byl projednán, odsouhlasen, ale z finančních důvodů nebyl zatím realizován (obr. 3, 4).

V roce 1998 praskl originální přízední sloupek a hlavice podpírající klenbu kaple Nejsvětější Trojice v jihozápadní věži. Kaple musela být zajištěna výdřevou (obr. 5, 6). Tato porucha vedla k intenzivnímu hledání příčin. Zvažovalo se přetížení klenby, nad kterou byl umístěn depozitář knih, ztráta únosnosti středověké konstrukce a vliv nedilatované ocelové mostní konstrukce vložené v osmdesátých letech 20. století do krovu západního křídla. V první fázi úvah se zvažovala výměna poškozených středověkých článků za nové. Byli osloveni renomovaní statici, jmenovitě Ing. J. Rineš, Ing. J. Vinař a Ing. K. Fantyš, CSc., aby se k věci vyslovili. Na základě doporučení Ing. J. Rineše provedla společnost SPELEO hydrogeologický průzkum, jehož výsledkem bylo zjištění špatného založení věže, havarijního stavu kanalizace a nefunkčního odvodnění nádvoří. Primárním problémem tedy nebylo přetížení, ale špatné založení a podmáčení. Voda dělala problémy i v konírně a dalších suterénních prostorech. Ještě větší potíže činil odvod splašků. Zde byla situace neudržitelná i z hygienických důvodů.

3 Na střeše jižního křídla byl před obnovou v období let 2002–2003 dochován soubor několika typů bobrovek, mezi nimiž byly i ručně vyrobené tašky.

4 Rozhodnutí MK ČR čj. 9476/1999 ze dne 24. 8. 1999.

Obr. 14., 15. Horšovský Týn, zámek. Dvorní průčelí východního křídla, první štít od jihu. Stav před obnovou a po obnově. (Foto M. Solař, 2003, 2009)

V roce 2000 začalo statické zajišťování jihozápadní věže podezdíváním jejích základů a byla zahájena obnova kanalizačního a odvodňovacího systému. Práce navrhovala a prováděla společnost SPELEO ve spolupráci s Ing. J. Rinešem při statickém zajištění základů věže. V rámci těchto prací byl také rozřezán mostní nosník v krovu západního křídla, jehož dilatační pohyby vytlačovaly oba štíty sedlové střechy ven do té míry, že hrozilo jejich zřícení. Došlo k vyklizení deponitáře a odlehčení konstrukce. Rekonstrukce kanalizace a obnova odvodňovacích a odvětrávacích systémů proběhla v období let 2001–2002. Zvláštní

poděkování patří v této souvislosti společnosti SPELEO, která prováděla nejnáročnější práce, zejména čištění štol a podezdívání základů věže.

V roce 2001 se spravovala protékající terasa krčku jižního křídla přes párováním dlažby a novou úpravou zastřešení přístupového schodiště. Práci provedl akademický malíř J. Šindelář. V témže roku se zřítla část ohradní zdi parku do silnice směrem na Stříbro.

V období let 2002–2003 se současně se statickým zajištěním kaple v jihozápadní věži opravovaly renesanční krov a střecha jižního křídla. Práce provedla ve velmi dobré kvalitě místní firma Škopek. Paradoxem je, že k obnově interiéru kaple a dokončení jejího statického zajištění dosud nedošlo a unikátní gotická konstrukce je zde stále podpírána výdřevou.

V rámci obnovy střechy jižního křídla byla zkusmo rekonstruována destruovaná nadstřešní sgrafitová výzdoba fasády přilehlého západního štítu krčku, pocházející z konce 19. století (obr. 7). Rekonstrukci provedl opět J. Šindelář, stejně jako konzervaci fragmentů původních renesančních sgrafit dochovaných v podstřeší. Západní štít krčku byl vybrán nejen proto, že se musel opravit současně s přilehlou střechou, ale i proto, že se

pohledově příliš neuplatňuje. Rekonstrukce důsledně obnovila sgrafita do podoby, kterou měla při svém vzniku. Ukázalo se, že takové řešení v daných souvislostech působí velmi tvrdě.

Po dokončení obnovy střechy jižního křídla se projevíly důsledky projektové nepřipravenosti. Obnova stála méně, než se předpokládalo, takže z dotace poskytnuté z programu záchrany pro rok 2003 zbývala nezanedbatelná částka. Nebyla však připravena žádná jiná akce, na kterou by bylo možné zbývající prostředky předisponovat. V obavě z propadnutí přidělených peněz se narychlo začala připravovat obnova střechy krčku a jihovýchodní věže. Díky vstřícnosti Ministerstva kultury bylo povoleno dotaci použít na tuto akci. Práce tak byly v druhé polovině roku 2003 zahájeny s předpokladem, že se v roce 2004 dokončí. Byly opraveny krovy a položena nová krytina. Věžička s cimbály se pokryla novým plechem a opatřila červeným nátěrem. Práce se však nepodařilo dokončit. Štíty byly obnoveny až v rámci pozdější obnovy fasád nároží. Související obnova interiéru půdy s dochovanými renesančními hrázděnými konstrukcemi není dokončena dodnes.

V roce 2004 se prostředky poskytované z programu záchrany přesunuly na opravu ohradní zdi parku, bez ohledu na skutečnost, že oprava střechy nároží nebyla dokončena. Zeď se v roce 2001 na několika místech zřítla a zavalila přilehlou silnici. Opravu nařídil stavební úřad, protože nezajištěná konstrukce ohrožovala veřejnou komunikaci.

Obnova zdi byla poměrně složitá a drahá. Zeď tvoří zdivo různého stáří a různého stupně rozpadu. Problém byl v tom, že v minulosti došlo ke zvýšení terénu přilehlého parku, což učinilo ze zdi ohradní zeď opěrnou. Musely se nejen podezdvíhat základy a přezdívat poškozené úseky, ale také kácet vzrostlé stromy v bezprostřední blízkosti a snižovat terén. Tím se obnova protáhla na dva roky a dokončena byla až v prosinci 2005. Už ale v průběhu prací začala opadávat omítka. Důvodem bylo provádění akce v nepříznivých klimatických podmínkách a použití zaselého písku. Závady jsou reklamovány, k úplné nápravě zatím nedošlo. V této souvislosti je vhodné upozornit, že oprava se týkala pouze úseku v souběhu se silnicí směrem na Stříbro. Zbytek ohradních zdí parku, tedy jejich naprostá většina, zůstala bez opravy (obr. 8, 9).

V roce 2004 zloději strhli a ukradli plech ze střeš glorietu a pavilonu (takzvané loretánské kaple) v zahradě. Situaci zachránilo Ministerstvo kultury, které operativně poskytlo mimořádný finanční příspěvek. S touto pomocí se obě střechy podařilo ještě před zimou opravit a znovu pokrýt (obr. 10).

V témže roce byla staticky zajištěna brána do parku vložním táhel.

V roce 2005 začala oprava střeš, krovů a fasád vstupního východního křídla. Východní křídlo s oběma nárožními sekcemi se od ostatních křídel odlišuje vysokými štíty a figurální sgrafitovou výzdobou fasád. V předchozích letech se obecně uplatňovalo pravidlo „nejprve střechy a havárie, fasády počkají“. V tomto případě však byly štíty (následkem zásahu v osmdesátých letech 20. století) nedostatečně kotveny a hrozilo jejich zřícení. V případě pádu štítu do nádvoří v turistické sezóně hrozila tragédie. Nebezpečí nebylo teoretické. Podle pamětníků se

Obr. 16., 17. Horšovský Týn, zámek. Severní část východního křídla, pohled na prvním nádvoří. Stav před obnovou a po obnově. (Foto M. Solař, 2003, 2009)

v padesátých letech zřítily štíty na severní straně severovýchodního nároží (proto nemají sgrafita). Druhým důvodem pro rozhodnutí zahrnout do obnovy i fasády byla figurální sgrafita, která ve štítech opadávala, takže hrozilo, že bez dokumentace úplně zaniknou. Na rozdíl od psaníčkových sgrafit, která se opakují a lze je proto relativně snadno rekonstruovat, v případě individuálních motivů představuje fyzický zánik originálního díla nenahraditelnou kulturní ztrátu. V roce 2005 se opravil krov, částečně vyměnili střešní krytina a proběhly první průzkumné a záchranné práce na fasádách tak, aby obnova mohla být v roce 2006 dokončena. Práce prováděla firma Škopek. Restaurování omítek a sgrafit pro ni zajišťoval J. Šindelář. Kvalita opravy krovu a pokrývačských prací nebyla tak nesporná jako v případě jižního křídla. Požadavky památkové péče také narazily na neschopnost dodavatele požadované práce dobře provést. Konkrétně se to týká požadavku řešit v souladu s historickým stavem vnitřní úžlabí styku střeš na severním nároží vyskládáním ze střešní krytiny (obr. 11, 12, 13).

V roce 2006 byl příspěvek z programu záchrany razantně snížen, což vedlo k nutnosti rozdělit zbývající práce na více etap. Jedním z velmi nepříjemných důsledků byla ztráta garance ceny, kterou zhotovitel nabídl v soutěži a která byla časově vázána k dokončení akce v roce 2006. Potíže vzniklé tehdejší odkladem dokončení obnovy se řeší dosud. Historické omítky byly zpevňovány vápenou vodou. U figurálních sgrafit, kde převážil zájem na

Obr. 18., 19. Horšovský Týn, zámek. Obnova sgrafitové fasády východního štítu nebyla součástí oprav střechy jižního křídla. Prováděla ji až společnost Archkaso, s. r. o., v roce 2008. Restaurátorské práce jsou dílem akad. soch. J. Jelínka. Stav před obnovou a po obnově. (Foto M. Solar, 2004, 2009)

zachování původního materiálu bez ohledu na použitou technologii, se použily organokřemičitany. Silně porušená figurální sgrafita ve štítech byla fixována a překreslena na kartony. Chybějící části se rekonstruovaly podle souvislosti, analogií a podle starší fotografické dokumentace. U těžce poškozených sgrafit štítů do nádvoří se podařilo zachránit pouze fragmenty; většina sgrafit je rekonstrukcí. V ploše fasád a u štítů do náměstí je rozsah zachování původní omítky řádově větší. Restaurování včetně návrhu rekonstrukce chybějících částí je dílem J. Šindeláře. Rekonstrukční návrhy se schvalovaly na základě předložených

kartonů, které zůstaly uloženy na zámku. Samozřejmostí byly konzultace a korekce na místě při provádění díla. Během prací se potvrdil předpoklad, že pod omítkami z konce 19. století nejsou dochovány starší vrstvy. Výjimkou jsou horní partie fasád, římsy a obecně těžko přístupné detaily, kde se lokálně dochovala souvrství starších omítek (obr. 14, 15).

K opravě fasád na nádvořní straně východního křídla se přikročilo až v roce 2007. Ideovým požadavkem památkové péče bylo zachovat existující podobu fasád včetně patiny a stop stáří.⁵ S odkazem na zkoušku provedenou v roce 2003 byla odmítnuta možnost důsledné obnovy „původního“ vzhledu, tedy kontrastní provedení sgrafit v podobě, kterou v době svého zhotovení měla. Je vhodné upozornit, že u říms a na chráněných místech se lokálně dochovaly fragmenty sgrafit dokládající, že tmavé plochy byly původně černé, tj. rekonstrukce na západním průčelí

5 Záměr obnovy fasád východního křídla byl formulován v písemném vyjádření ústředního pracoviště NPÚ čj. 5589/2004 ze dne 9. 11. 2004.

Obr. 20., 21. Horšovský Týn, zámek. Východní průčelí jihovýchodní nárožní věže. Stav před zahájením oprav a po obnově. (Foto M. Solař, 2003, 2009)

štitu krčku je věrohodná. Prvotní představa byla, že stávající omítky se pouze očistí a doplňované plochy se jim barevně přizpůsobí. Tento požadavek se při provádění nepodařilo dodržet a *via facti* došlo k plošným barevným retuším. Výsledek lze však oprávněně považovat v celku i výtvarném detailu (rekonstrukce nedochovaných sgrafit) za úspěch (obr. 16, 17).

V roce 2007 se podařilo získat finanční prostředky na opravu části fasády severní strany severního křídla zámku (tedy té části, kde v padesátých letech 20. století spadly štíty). Peníze však byly k dispozici až na podzim a firma Škopek odmítla práce provést s odůvodněním, že nemá volnou kapacitu. V této situaci se zvažovalo, zda na fasádách rekonstruovat psaníčková sgrafita, která se dochovala ve fragmentech, nebo na sgrafitovou výzdobu zcela rezignovat. Rozhodnuto bylo ve prospěch rekonstrukce (po zafixování dochovaných fragmentů původních omítek), protože nároží východní a severní fasády se při pohledu z parku uplatňuje jako celek. Absence sgrafit by byla rušivá. Zakázku nakonec přijala společnost Reinex, která v pozdním podzimu sgrafita na severní fasádě rekonstruovala. Firmě Reinex ani investorovi se nepodařilo vynutit si na firmě Škopek, respektive na J. Šindelářovi, přesný technologický a materiálový postup obnovy sgrafit východního křídla. Důsledkem toho je, že Reinex se snažil přizpůsobit barevnost pouze odhadem a nepovedlo se mu to. Provádění v nepříznivých podmínkách vedlo také k technickým vadám a následně

reklamaci, která se však nenaplnila, protože společnost Reinex mezitím zanikla.

V roce 2007 navrhla a provedla společnost SPELEO rekonstrukci kanalizace a přípojek v severním parkánu a parku.

Roku 2008 převzala obnovu fasád firma Archkaso, s. r. o. Restaurátorské práce prováděl akad. soch. J. Jelínek. Záměr se rozšířil o východní štít jižního křídla (obr. 18, 19). Byla snaha zahrnout do akce i odvodnění parkánu, ale to se nepovedlo. Parkány nemají vodorovnou hydroizolaci a nejsou ani odvodněny. V důsledku toho voda volně prosakuje a poškozují historické sklepy, které pod parkán zasahují. Souvisejícím problémem je zavlhání omítek a zdi-va ve styku terénu a fasád. V roce 2008 proběhla obnova fasád jižní strany jihovýchodní věže a krčku a horní části východního štítu jižního křídla se sgrafity. V roce 2009 následovala východní strana věže (obr. 20, 21) a restaurování portálu dvorní strany průjezdu a vedlejšího portálku na schodiště. V roce 2010 se pracovalo na opravě terasy a fasády severní (dvorní) strany věže včetně štítů. Na jaře 2011 byla dokončena obnova fasád na nádvoří straně, oprava terasy a spodní partie fasád na jižní straně.

V rámci obnovy fasád se opravovaly i okenní rámy a osadily se ciferníky ve štítech jihovýchodní věže. Po ověření skutečného stavu se přistoupilo k razantní úpravě terasy, do které stále zatékalo. Pod dlažbu byla vložena hydroizolace z olověného plechu a balustrádové parapety byly nahrazeny kopií. Na balustrádu se vrátily historické

Obr. 22. Horšovský Týn, zámek. Druhé nádvoří, zbořeníště domu mezi purkrabstvím a takzvanou Vejrovnou. (Foto M. Solař, 2007)

mramorové vázy. I když práce třetího dodavatele v sobě nutně nese ve srovnání s předchozími etapami odlišný rukopis, výsledek vyhovuje výše naznačeným vstupním požadavkům a lze jej hodnotit jako úspěch.

V roce 2008 se začal řešit problém zbořeníště při hradbě mezi purkrabstvím a takzvanou Vejrovnou na druhém nádvoří (obr. 22). Na tomto místě stál dům, který byl v roce 1905 zbořen. Sutiny zůstaly na místě, což mělo trojí nepříznivý důsledek. Sutinami prosakovala voda, která podmáčela základy přilehlých budov. Nádvoří s hromadou suti nebylo možné odvodnit. Masa mokrého zdiva nebezpečně zatěžovala opěrnou zeď, protože mezi úrovní nádvoří a přilehlého parku je značný výškový rozdíl. Bylo tedy rozhodnuto suť pod archeologickým dohledem odstranit, což se na jaře 2008 stalo. Odkrytím se zjistilo, že jsou dochovány podlahy, topeniště a úseky zdiva původního domu a že se jedná o poměrně staré, to znamená památkově hodnotné konstrukce (obr. 23). Potřeba tuto dochovanou situaci ochránit, potřeba odvodnit předmětnou plochu, znalost nejen půdorysu a vnitřního členění zaniklého domu, ale i jeho vnější podoby (dochovala se fotografie) a výškových poměrů (otisk linie střechy ve fasádě purkrabství), a konečně požadavek správy zámku na skladovací prostor, to vše vedlo k rozhodnutí obnovit hmotu zaniklé budovy. Variantně se zvažovala pouze střecha, ale obnova střechy i fasády je z více důvodů příznivější. V červenci 2008 byl projednán příslušný návrh, ale k realizaci nedošlo. Ponecháním místa přes zimu bez zastřešení došlo ve velké míře ke znehodnocení dochovaných historických konstrukcí. Vlastní stavba proběhla až na podzim roku 2009 (obr. 24). Má lehkou dřevěnou konstrukci. Vnitřní prostor je volný a slouží jako skladiště.

V prosinci 2008 plzeňské pracoviště Národního památkového ústavu projednalo vstupní podmínky pro přípravu rehabilitace zámeckého parku. Podkladem byl nástin základních cílů budoucí obnovy a předpokládané struktury přípravných prací, které zpracovala Ing. J. Pechová, Ph.D., v červnu 2006.⁶

Uragán Kyril na jaře roku 2007 poškodil střechu Vejrovny. To spolu se špatným technickým stavem celé této budovy a záměrem rekonstruovat hmotu přilehlého

Obr. 23. Horšovský Týn, zámek. Druhé nádvoří, zbořeníště domu mezi purkrabstvím a Vejrovnou. Stav po odklizení suti. Detail dochovaných zbytků zaniklého domu. (Foto M. Solař, 2009)

zaniklého stavení vedlo k rozhodnutí o celkové obnově. Projekt zpracovali a předložili na konci roku 2009 Ing. arch. V. Adamovský a Ing. J. Rineš.

V roce 2011 si stěžovali majitelé pozemků pod jižní parkánovou zdí na opadávající omítku. Bezprostředním motivem jejich stížnosti byl záměr využít pozemek pro letní restaurační zahrádku. Na základě této stížnosti bylo rozhodnuto o provizorním zajištění, spočívajícím v otlučení nesoudržných novodobých omítek a ošetření jizev, aby se tak zamezilo dalšímu chátrání.

Základní přehled toho, co se udělalo, je vhodné uzavřít alespoň náznakem toho, co by bylo potřeba udělat. Kromě již připomenutého statického zajištění kaple v jihozápadní věži a restaurování jejího poškozeného interiéru, obnovy exteriéru purkrabství a restaurování jeho horního patra a obnovy horního patra Lusthausu je to zejména odvlhčení prostor bývalé kuchyně, oprava dlažby všech tří průjezdů, odvodnění a úprava povrchu obou nádvoří, odvodnění parkánů a zajištění poškozených suterénů, oprava krovů a střeš západního křídla a hlásek v nároží východního parkánu, obnova fasád jižního, západního a severního průčelí, obnova Vejrovny, celková obnova Vdovského domu, rozhodnutí o způsobu prezentace gloriety, takzvané ptačí klece a takzvané loretánské

6 Písemné vyjádření ústředního pracoviště NPÚ čj. 302/9891/2008 ze dne 7. 1. 2009.

Obr. 24. Horšovský Týn, zámek. Druhé nádvoří při pohledu k severu. Přízemní novostavba (na obrázku vlevo) mezi purkrabstvím a Vejrovnou je téměř dokončena. Z důvodů nedostatku finančních prostředků jsou osazeny pouze provizorní výplně otvorů a není omítnut sokl. Objekt v daném prostředí nepůsobí rušivě. Jeho zapojení do prostředí pomohlo užití staré střešní taškové krytiny. (Foto M. Solař, 2011, stav krátce po poškození střechy Vejrovny vichřicí)

kaple a jejich zajištění, zajištění podzemní lednice v parku, zajištění a pokud možno i oprava ohradních zdí parku, oprava havarijní hráze rybníka, celková rehabilitace parku. Žádoucí je zajišťovat průběžnou údržbu. Konkrétním příkladem mohou být komíny, z nichž minimálně dva hrozí zřícením.

Pozornost byla věnována nejenom záchraně ohrožených částí areálu, ale i způsobu, kterým se to děje. Názor památkové péče na vhodný přístup k obnově se ve srovnání s dobou před prohlášením areálu za národní kulturní památku výrazně posunul. Pro ilustraci stačí srovnat způsob obnovy západní fasády západního křídla (fasády do druhého nádvoří), prováděné v osmdesátých letech 20. století, s aktuálně dokončenou obnovou fasád vstupního křídla. Starší názor byl charakterizován preferencí principu rekonstrukce bez ohledu na hodnotu dochovaného stavu, historický originál a věrohodnost výsledku. Výmluvným příkladem je rekonstrukce gotické kaple v jihozápadní věži, při které vzala docela za své její renesanční stavební etapa. Ze stejného principu tehdy vycházela i likvidace dochovaných historických dveří. V důsledku toho se na zámku až na výjimky žádné nedochovaly, což je obrovská škoda. Ještě v roce 2003 plzeňské pracoviště Národního památkového ústavu zvažovalo možnost rekonstrukce zaniklé podoby renesanční zahrady. Na druhou

stranu se vedla diskuse o možnosti použití náhražkových střešních krytin či smyslu lpění na charakteristických detailech historických střech.

Společným jmenovatelem památkové obnovy prováděné na zámku v Horšovském Týně v uplynulých patnácti letech je respekt k dochované historické podobě včetně úprav z 19. a z počátku 20. století, syntetické vnímání výtvarných hodnot památky, úcta k dochovanému originálu, respektování hodnoty patiny a stop stáří, důraz na historickou věrohodnost a preference odpovídajících tradičních materiálů, technologií a detailů. To vše nejen z principu, ale také s vědomím, že co se nepodaří v případě národní kulturní památky ve vlastnictví státu prostřednictvím Národního památkového ústavu, těžko očekávat od vlastníků památek s nižší formou památkové ochrany. Tedy možná i neskromná ambice, aby obnova zámeckého areálu mohla být prezentována jiným vlastníkům jako příklad hodný následování.

Celková bilance období od prohlášení areálu zámku v Horšovském Týně za národní kulturní památku v roce 1995 dodnes je nepochybně pozitivní. Nedošlo k žádným dramatickým ztrátám kulturních hodnot a to, co se udělalo, dopadlo dobře, i když k jednotlivostem mohou být oprávněné výhrady. Závěrem mi proto dovoluňte poděkovat všem, kteří k této pozitivní bilanci přispěli.

Prameny a literatura

Nařízení vlády č. 262/1995 Sb., o prohlášení a zrušení prohlášení některých kulturních památek za národní kulturní památky.

LÁSKA, Vojtěch; SCHUBERT, Alfréd; ŠTULC, Josef: *Péče o střechy historických budov*. Praha, Státní ústav památkové péče, 1997.

MACEK, Petr: *Barevnost fasád, Průzkum, dokumentace, vyhodnocení a obnova exteriéru historických staveb*. Praha, Národní památkový ústav, 2009.

ŠTORM, Břetislav: *Základy péče o stavební památky*. Praha, Národní památkový ústav, 2007.

WAGNER, Václav: *Umělecké dílo minulosti a jeho ochrana*. Praha, Národní památkový ústav, 2005.

Summary

Report on the restoration of Horšovský Týn Castle after its designation as the National cultural monument

Keywords: *Horšovský Týn — castle — roofs — facades — plasters — sgraffiti — repairs and restoration*

The Castle in Horšovský Týn was designated as a National cultural monument in 1995. This article informs on the restoration of the site after that declaration. Visitor traffic is not the subject of this contribution. The castle complex includes the castle proper, the park of 40 ha, the granary and the Ball Game Pavilion. In the park there are several separate buildings. This National cultural monument comprises many diverse structures. With the exception of the Ball Game Pavilion and the granary the entire site is owned by the National Heritage Institute. The granary and the Ball Game Pavilion are the property of Horšovský Týn City

council. The repairs are limited by restricted financial resources. Despite not entirely favourable conditions in the considered period a number of repairs took place. Most of them were enforced by the state of disrepair of the buildings. Attention was paid not only to save the threatened parts of the monuments, but also to the way of recovery. Compared to the previous period, the approach has been changed, shifting from the earlier preferred principle of reconstruction to having respect for the preserved state. Both the summary of completed actions and the reminder of changes that are needed but not yet implemented due to the lack of funds illustrate the complexity and sophistication of caring for such a facility. Essentially, the overall balance of the period since the National cultural monument designation has been positive.

(Translated by Miloš Solar, revised by Karel Matásek)